

Re: Dnr 1104-06-21

22 november 2006

Justitiekansler Göran Lambertz

Vi har i en skrivelse daterad den 26/1 2006 (Dnr 1104-06-21) hemställt om att JK skall granska ett antal frågor som aktualiserats av de beskyllningar om oredlighet i forskning som riktats mot professor Christopher Gillberg, och av det faktum att Gillberg och Göteborgs universitets rektor, Gunnar Svedberg, har åtalats och fällts för att konfidentiella handlingar från ett forskningsprojekt ej lämnades ut till utomstående. Vi har senare (7/3 2006) inkommit med en skrivelse med kompletterande information.

Eftersom JK ännu ej har avgivit ett utlåtande i ärendet antar vi att utredningen fortfarande pågår. Med denna inlägga vill vi fästa uppmärksamheten på ytterligare några aspekter på detta ärende. Det handlar dels om händelser som inträffat efter det att vi inkom med vår senaste skrivelse, dels om sådant som inträffat tidigare men som vi fått kännedom om först nyligen. Till de 19 frågor vi ställt i vår tidigare inlägga vill vi, med anledning av denna nya information, foga ytterligare tre (se punkt 5 nedan).

1. Sammanfattning av den juridiska processen

Den 24/4 2006 meddelade Högsta Domstolen att man ej avsåg att ta upp domen mot Gillberg till prövning (se bilaga 1). Den hovrättsdom som innebar att Gillberg begick tjänstefel när han inte bröt det utfärdade sekretesslöftet, och att det inte föreligger någon enda förmildrande omständighet som talar till hans förmån, har härmed vunnit laga kraft.

Tre av Gillbergs medarbetare, docent Carina Gillberg, controller Kerstin Lamberg och docent Peder Rasmussen, har av tingsrätten i en också lagakraftvunnen dom dömts till böter och villkorlig dom för att de destruerade de aktuella dokumenten. Inte heller denna domstol kunde identifiera någon enda förmildrande omständighet. Och också denna dom, liksom domarna mot Gillberg, avkunnades utan att det hade genomförts någon rättsutredning avseende vem som faktiskt var att betrakta som ägare till de aktuella dokumenten (jmf vårt tidigare addendum: sid 9-10).

Som diskuterats utförligt i tidigare inlagor är den allvarligaste konsekvensen av rättsprocessen mot Gillberg och hans medarbetare att domarna mot dem i allmänhetens ögon har tolkats som att de saknade legitim anledning att motsätta sig

att lämna ut de aktuella dokumenten. Härmed har dessa domar kunnat utnyttjas av dem som velat förmedla bilden av att det finns skäl att misstänka Gillberggruppen för forskningsfusk, trots att inga sådana skäl föreligger.

2. VR-etikernas medverkan till karaktärs mordet på Gillberg

Vi har i tidigare skrivelser konstaterat att till Vetenskapsrådet (VR) knutna etikexperter – Björn Thomasson och Göran Hermerén – gjort mediala uttalanden i detta ärende som varit sakligt omotiverade och ägnade att skada Gillbergs och hans medarbetares anseende (se vår första inlägga sid 24-25)

Till detta kan fogas att ytterligare en ledamot av VR:s etiska kommitté, professor Bo Petersson, vid en studentafton i Linköping den 23/1 2006, där han presenterades som ledamot av VR:s etikkommitté, under rubriken "DAMP och etik: Om Gillberg-fallet", yttrat att Gillberg agerat felaktigt, att han präglas av revirtänkande, att han avvisat de granskare som VR föreslagit (vilket är osant), och att han sannolikt ej kommer beviljas förnyade forskningsanslag från VR (vilket visade sig vara en felaktig prognos). Bo Petersson har i efterföljande brevväxling meddelat oss att han också i andra sammanhang givit uttryck för detta synsätt.

Kort referat av Peterssons inlägg, se:

<http://www.vof.se/forum/viewtopic.php?t=375&postdays=0&postorder=asc&start=60>

I en efterföljande brevväxling med Petersson har framkommit att det fanns många juridiska och etiska aspekter på detta ärende som var okända för honom när han framträdde inför studenterna i Linköping; när han av oss fick dessa klargjorda för sig ökade i hög grad hans förståelse för Gillbergs agerande. Det inträffade stöder vårt antagande att ledamöterna av VR:s etiska gruppering inte har fått den allsidiga belysning av detta ärende som hade krävts för ett opartiskt ställningstagande. Ansvaret för detta faller i hög grad på gruppens ordförande, Göran Hermerén.

Är man knuten till en myndighet som expert i etiska frågor finns det två möjliga sätt att förhålla sig då ett etiskt kontroversiellt ärende – där enskilda medborgares anseende står på spel – uppmärksammas i media: Antingen kan den grupp man tillhör göra en allsidig och opartisk analys av ärendet, där man givetvis också inhämtar synpunkter från de närmast berörda, och därefter avkunna ett utlåtande. Eller så kan man avstå från att (som myndighetsföreträdare) kommentera frågan. Men att uttala sig i ärendet i media eller andra sammanhang, i sin egenskap av etisk expert och myndighetsföreträdare, och härvid rikta kritik mot enskilda medborgares agerande, utan att ha satt sig in i ärendet, tycks oss mindre lämpligt.

Till Bo Peterssons heder skall nämnas att han, till skillnad från Hermerén, Thomasson och regeringsrådet Kjerstin Nordborg (se nedan), utförligt har besvarat de frågor som ställts till honom i detta ärende, och varit beredd att lyssna också till argument som talar till Gillbergs fördel.

Medan VR-etikerna således gjort många uttalanden som inneburit ett ifrågasättande av Gillbergs och medarbetares redbarhet har ingen av dem i den publika debatten

anfört att den typ av sekretesslöften som Gillberg utfärdade har varit påbudna av de etiska kommittéerna (som härvid agerat i samverkan med VR:s etiker), att tusentals studier är baserade på denna typ av löften, och att Gillberg, om han hade lämnat ut dokumenten, **hade brutit mot den Helsingfors-deklaration som VR:s etiker under decennier hävdad är obligatorisk att följa**. Hade någon enda av dem meddelat dessa självklara sakförhållanden offentligt hade förtälet mot Gillberg inte kunnat bli så framgångsrikt som det har blivit. Men i stället har VR:s etiker alltså valt att ta Kärftes och Elinders parti.

VR-etikernas sympati för Gillbergs kritiker tog sig ett konkret uttryck också i det faktum att man till ett slutet möte om oredlighet i forskning inviterade den Leif Elinder vars enda merit i sammanhanget är att han offentligt anklagat Gillberg för fusk, och krävt att denne skall avskedas och bli fråntagen sina anslag. Vid en senare offentlig hearing bjöd man som föredragshållare in pressombudmannen Olle Stenholm - som tidigare hade riktat skarp och osaklig kritik mot Gillberg i media - vilken härvid gavs tillfälle att utmåla Gillbergs agerande som en "oerhörd skandal" (i dennes frånvaro).

Dessa och andra aktiviteter från VR:s etiska experter – som i detta sammanhang agerat inte som privatpersoner utan som myndighetsföreträdare – skall ses mot bakgrund av att ingen av dem någonsin har kontaktat Gillberg eller någon av dennes medarbetare för att inhämta dessas åsikt. Den annars vedertagna regeln att ingen bör dömas ohörd tycks inte äga giltighet inom VR:s etiska kretsar.

När vi lämnade in våra tidigare skrivelser till JK var vårt intryck att VR-etikernas kritik av Gillberg och medarbetare endast hade framförts muntligt. Eftersom man inte hade något formellt uppdrag att granska detta ärende trodde vi att man hade undvikit att sätta sina kritiska åsikter om gillberggruppens agerande på pränt i något officiellt dokument. Denna förmodan har dock visat sig vara felaktig.

Vid VR finns inrättat en grupp för utredning av ärenden gällande misstänkt oredlighet i forskning som under 2004 hade följande ledamöter: regeringsrådet Kjerstin Nordborg (ordförande) (som också är ledamot av den större etikkommitté för vilken Göran Hermerén är ordförande), professor emerita Birgitta Strandvik, professor Dan Larhammar och docent Birgitta Forsman. Dess sekreterare var den ovan nämnde etikexperten Björn Thomasson, som också fungerar som sekreterare för den större etiska grupperingen.

Den 18/6 2004 inkom till VR en skrivelse från Leif Elinder vari han, med hänvisning till att Gillbergs medarbetare destruerat de aktuella dokumenten, framförde som sin uppfattning att VR borde avbryta sitt stöd till Gillbergs forskning.

Detta är inte första eller sista gången Elinder tillskrivit olika myndigheter med krav på att åtgärder skall vidtas mot Gillberg. Bara i Vetenskapsrådets diarium finns knappt 20 skrivelser från Elinder registrerade i detta ärende; i Göteborgs universitets diarium är ca 150 inlagor från honom noterade. Innebörden är oftast densamma: att Gillberg och/eller hans medarbetare är klandervärda, att de bör granskas och utredas, att Gillbergs anslag skall dras in, och att han skall skiljas från sina uppdrag. Vi har i vår

första inlägga till JK redovisat den framgång Elinder rönste när han tillskrev Socialstyrelsen med krav på åtgärder mot Gillberg (sid 59).

Fyra dagar efter det att VR mottagit ovan nämnda skrivelse från Leif Elinder, dvs den 22/6 2004, avhåller gruppen för oredlighetsfrågor ett sammanträde. Under paragraf 7, övriga frågor, återfinns följande protokollsanteckning (här återgiven i sin helhet):

”Sekreteraren anmälde att en skrivelse kommit in till Vetenskapsrådet med begäran om att rådet, med anledning av professor Christopher Gillbergs, Göteborg, vägran att lämna ut forskningsmaterial för granskning, och för att materialet har förstörts, skall avbryta utbetalningen av beslutat forskningsbidrag till honom.

En diskussion fördes om hur Vetenskapsrådet skulle kunna agera med anledning av begäran. Eftersom inte alla ledamöter var kvar, gjorde gruppen inte något samlat uttalande med rekommendationer.

I diskussionen betonades att det är ett krav att forskningen skall kunna granskas, särskilt i ett fall som detta där det finns rekommendationer m m om diagnos och behandling av patienter som grundar sig på de resultat som kommit fram. Att förstöra sådant material måste betraktas som oetiskt.

När rådet skall ta ställning, måste både vetenskapliga, ämnesmässiga krav och generella etiska krav beaktas.

Hur Vetenskapsrådet väljer att agera är viktigt eftersom ställningstagandena kan få effekter för hur forskare agerar i framtiden. De närvarande menade därför att det bör vara självklart att det är rådets styrelse som tar beslut i ärendet, efter yttrande från Ämnesrådet för medicin, och att ett beslut skall gälla generellt i andra fall av liknande art, oberoende av vilket vetenskapsområde som berörs.”

(Vår fetstil)

Närvarande vid denna diskussion var, enligt protokollet, följande personer: Björn Thomasson, Birgitta Strandvik, Birgitta Forsman och Kjerstin Nordborg. Larhammar var alltså ej närvarande.

Den återgivna protokollsanteckningen föranleder flera frågor:

A. Har en myndighet rätt att till en offentlig handling foga konstaterandet att medborgare har betett sig oetiskt, utan att dessa först givits möjlighet att försvara sitt agerande? (Jmf Förvaltningslagen paragraf 17.)

B. Är det acceptabelt att VR protokollför oriktig information, dvs uppgiften att Gillbergs studie ligger till grund för behandlingsrekommendationer? Eftersom den aktuella studien inte var någon behandlingsstudie kan den omöjligen ligga till grund för rekommendationer rörande behandling. Den felaktiga uppgiften att

denna enda studie skulle ligga till grund för hur man behandlar barn med uppmärksamhetsstörning, och att det därför är särskilt viktigt att dess rådata granskas, brukar föras fram i debatten av dem som driver en kampanj mot Gillberg och medarbetare, t ex Leif Elinder, Eva Kärfve och scientologikyrcan. Att samma osanna uppgift förekommer i ett protokoll från VR:s oredlighetsgrupp är egendomligt.

C. Hur kommer det sig att dessa etiska experter alls intar hållningen att de utpekade forskarna agerat oetiskt, givet att en destruktion av dokumenten var enda möjligheten att efterleva de etiska regler som VR i alla andra sammanhang brukar hävda att forskare måste följa? Särskilt notabelt i detta sammanhang är att gruppen inte funnit skäl att kommentera det faktum att Eva Kärfve, när hon begärt tillgång till gillberggruppens journaler utan att först underkasta denna åtgärd sedvanlig etikprövning, förbrutit sig mot VR:s egna etiska regler.

D. Varför medverkade Birgitta Strandvik i denna diskussion, givet att hon måste betraktas som jävig, i) såtillvida att hon tidigare haft en konflikt med Gillberg, ii) såtillvida att hon vid tiden för sammanträdet var en av Gillbergs närmaste chefer, och iii) såtillvida att hon före det aktuella sammanträdet hade kritiserats av Gillberg och andra för sitt agerande i samband med anklagelserna mot honom, och själv hade debatterat frågan i media från en Gillberg-kritisk utgångspunkt? (Jmf Förvaltningslagen paragraf 17, punkt 5.) (Vad gäller Strandviks agerande i detta ärende: se nedan samt vår första inlaga till JK sid 26 och 66-69).

E. Det kan också ifrågasättas om Kjerstin Nordborg borde ha deltagit, eftersom hon tidigare, i sin egenskap av medlem av regeringsrätten, hade medverkat i beslutet att avslå Christopher Gillbergs resningsansökan (5/11 2003, mål 4691-4692-2003). Vi som – till skillnad från oredlighetsgruppen – inte anser att gillberggruppens medlemmar agerade oetiskt när de förstörde dokumenten hävdar att detta deras agerande var en ofrånkomlig följd av ett antal felaktiga domstolsbeslut. En domare som själv medverkat i den juridiska process som ledde fram till destruktionen ter sig mot denna bakgrund inte som rätt person att i en annan instans ta ställning till om denna åtgärd var etiskt försvarbar eller ej.

Den aktuella protokollsanteckningen har lett till en brevväxling mellan regeringsrådet Kjerstin Nordborg och en av oss som biläggs *in extenso* (bilaga 2). Förutom att vi ville få ett klarläggande av hur den aktuella frågan hade handlagts inom myndigheten bad vi att få oss tillsänt det skriftliga beslutsunderlag som låg till grund för den aktuella protokollsanteckningen.

Den 10/6 2006 förtydligade vi att vårt tidigare brev skulle uppfattas som begäran om utlämnande av offentlig handling. Som svar på denna begäran tillställdes vi den 16/9 2006 ett antal dokument, varav flertalet var daterade efter det att det aktuella sammanträdet hade avhållits, och härmed saknar varje relevans för gruppens ställningstagande. Vi påpekade detta, och upprepade vår begäran att få veta vilka dokument som faktiskt utgjorde underlag, och att få dessa utlämnade, i ett brev daterat 16/9 2006. Detta brev är fortfarande (den 19/11 2006) inte besvarat. (Jmf Tryckfrihetsförordningen paragraf 12 och 13.) Ej

heller har vi fått svar på de frågor vi ställt för mer än 7 månader sedan (se bilaga 2).

Man kan utgå från att Nordborg, som är regeringsråd, är förtrogen med både förvaltningslagen och tryckfrihetsförordningen. Hennes ovilja att besvara våra frågor är svår att tolka på annat sätt än att hon inser att oredlighetsgruppens agerande i detta ärende har varit klandervärt. Och det faktum att vi fortfarande inte tillställts korrekt beslutsunderlag beror gissningsvis på att det inte finns något sådant, utöver brevet från Elinder.

3. Strandviks medverkan vid oredlighetsgruppens diskussion om Gillberg

Den 6/4 2005 gjorde Dagens Medicins chefredaktör Per Gunnar Holmgren följande inlägg om fuskanklagelserna mot Gillberg och Rasmussen:

“Anklagelserna om forskningsfusk är, så långt jag kan se, den enda del av debatten där en slutpunkt faktiskt kan sättas. Här har två skrivelser behandlats enligt den ordning som gäller för anklagelser om forskningsfusk. En skrivelse har författats av docent Eva Kärffe och en av barnläkare Leif Elinder. Båda har granskats och behandlats av etiska rådet vid Sahlgrenska akademien (närmast motsvarande en gemensam fakultet för medicin, odontologi och vård). Utslagen har bekräftats av Göran Bondjers i hans dåvarande roll som preses (närmast dekanus).

Detta betyder att Christopher Gillberg liksom hans kollega och medanklagade Peder Rasmussen är friade från forskningsfusk.

Trots detta hävdar Gillbergs meningsmotståndare fortfarande att han inte är friad från forskningsfusk. Detta är alltså en ståndpunkt som inte grundas på fakta. En kraftigt bidragande orsak till att Gillbergs kritiker kan fortsätta med anklagelserna är att Sahlgrenska akademien och medlemmar i det etiska rådet inte förmått sopa rent framför den egna dörren. Ove Lundgren, professor emeritus och sammankallande i etiska rådet, har yttrat sig motstridigt när han blivit intervjuad. Professor Birgitta Strandvik är en stark maktspelare som, i nära relation med Ove Lundgren, iscensatt ett eget spel med etiska rådet som täckmantel. Det går bara att spekulera kring Birgitta Strandviks syften med att så ut tvivel kring Gillberg. Detta har kastat skuggor över såväl de tidigare friade utslagen från Sahlgrenska akademien som etiska rådets utredningar.”

Som svar på denna kritik inkom Strandvik (20/4 2005) med en replik i vilken hon bland annat anför följande:

“I Dagens Medicin nr 14/05 gör chefredaktören på ledarsidan ett infamt och kränkande angrepp på mig personligen.

I hans tidning har under en längre tid förts en debatt kring Christopher Gillbergs forskning, en debatt i vilken jag aldrig deltagit och så vitt jag kan bedöma inte heller omnämmts. Han utpekar mig som en maktspelare, som i nära relation med

Ove Lundgren, iscensatt ett eget spel med etiska rådet som täckmantel. Det går bara att spekulera kring Birgitta Strandviks syften med att så ut tvivel kring Gillberg.

För de läsare som kan vara intresserade av fakta kan jag redogöra för min inblandning i ärendet. Det är begränsat till tre tillfällen. Det första är när jag som ledamot i etiska rådet vid medicinska fakulteten i Göteborg reserverade mig mot rådets beslut att inte rekommendera fortsatt utredning av de misstankar om oredlighet i Gillbergs forskning som Eva Kärfve och Leif Elinder framfört. Min reservation grundades på den erfarenhet, som både MFR:s kommitté mot frågor om oredlighet och den nuvarande VR:s motsvarande kommitté har givit mig både från vårt land och från andra länder, att det är lika viktigt att utreda för att fria som för att fälla. Det var den erfarenheten som låg bakom min reservation: att den under flera år utdragna diskussionen, inte minst i massmedia, mellan Kärfve och Rasmussen-Gillberg motiverar att en extern sakkunnig tillsätts för att granska det ursprungliga vetenskapliga materialet.

Min andra inblandning är en inlägga i Göteborgs universitets tidning (GU-journalen nr 6/2003), där en liknande långdragen debatt då fördes som den som nu pågått i Dagens Medicin. Där lyfte jag igen fram nödvändigheten att utreda på övergripande nivå, jag beklagar fortfarande att inte rektor gjort detta så att vi fått slut på denna - för samtliga inblandade och för vetenskapsvärlden i stort - sjuka och skadliga polemik. Jag betonade också i den artikeln att jag tycker att hela ärendet har två skilda aspekter, den ena är den nödvändiga övergripande utredningen där sekretess är skyddad, den andra är den olyckliga omständigheten att Kärfve-Elinder, som är kontrahenter i debatten, till följd av kammarrättsdomen skulle bli de som bedömde materialet.

Min tredje inblandning var då jag tillsammans med samtliga läkare på Drottning Silvias barn- och ungdomssjukhus fick ett e-mail med uppmaning att skriva på ett upprop för stöd till Gillberg att motsätta sig kammarrättens dom och inte lämna ut materialet. Jag svarade då via reply to all att jag inte tyckte det var så klokt, utan en björntjänst, eftersom det uppmanade Gillberg till lagbrott. Detta väckte mycken ilska hos Gillberg, som uppmanade prefekten för institutionen för kvinnors och barns hälsa att uppmana mig, som är ställföreträdande prefekt, att ta tillbaka detta. Eftersom utskicket gjordes till mig i egenskap av överläkare och inte i egenskap av fakultetsmedlem ansåg han inte att han kunde göra det.

Detta är min inblandning i ärendet. Huruvida det kan sägas vara ett spel med etiska rådet som täckmantel får andra avgöra, men jag anser det är en oförsämd anklagelse, inte minst eftersom det torde stå klart för alla att jag inte hade någon makt över rådet, utan fick göra en reservation mot de övriga medlemmarnas rekommendation. I och med vårt utlåtande hade vi avslutat ärendet.”

(Vår fetstil)

I ett genmäle på Strandviks replik anför Dagens Medicins chefredaktör följande:

“Jag kritiserade Birgitta Strandvik i nr 14/05. Hon var ledamot i dåvarande etiska rådet vid Sahlgrenska akademien och anmälde inte jäv när rådet skulle granska Christopher Gillberg. När nu Birgitta Strandvik får tillfälle att, som hon skriver, redogöra för sin inblandning i ärendet så är det mest intressanta det hon inte skriver. Hon berör inte det faktum att hon och Christopher Gillberg arbetar nära varandra, på samma arbetsplats. Inte heller berättar hon om den besvärande konflikt hon tidigare tycks ha haft med Christopher Gillberg (jämför gärna med dennes inlägg på nästa sida).

Här finns alltså två tydliga anledningar för att anmäla jäv. Men det gör inte Birgitta Strandvik. I stället fortsätter hon i etiska rådet och är dessutom den enda som tycker att det finns anledning att föra utredningen mot Gillberg och Rasmussen vidare.

Att i första rummet inte anmäla sig jävig och därefter undanhålla viktiga fakta i en redogörelse för den egna inblandningen ter sig osnyggt. För en ledamot i ett etiskt råd är det direkt oprofessionellt.”

Vi vill rikta uppmärksamheten mot det faktum att Strandvik i sitt inlägg i Dagens Medicin hävdar att hon, sedan Göteborgs universitets etiska råd lämnat sitt friande utlåtande (25/2 2003) **bara har kommit i kontakt med detta ärende vid två ytterligare tillfällen:** dels när hon skrev en debattartikel i GU-Journalen, dels när hon vid egna kliniken anmodade medarbetarna att inte signera ett upprop till stöd för Gillberg.

Denna utsaga är osann. Birgitta Strandvik har således, efter det att Etiska rådet skildes från ärendet, gjort omfattande insatser, utöver de två händelser hon nämner i sin artikel: insatser som ffa har bestått i att hon muntligt eller skriftligt kontaktat olika myndighetsföreträdare för att förmedla informationen att Gillberg inte kan betraktas som definitivt friad, utan borde utsättas för ytterligare granskning. Vår bedömning är att detta hennes agerande på ett avgörande sätt påverkat både det fortsatta händelseförloppet och den allmänna opinionen. Flera av dessa aktiviteter är skriftligt dokumenterade:

1.

Ett första exempel på en insats Strandvik avstod från att nämna i Dagens Medicin är att hon den 11/3 2003 tillskrev VR:s tf generaldirektör, Madeleine Leijonhufvud, för att beklaga sig över att dennas diskussioner med ordföranden för Göteborgs universitets Etiska råd, Ove Lundgren, inte givit önskat resultat. Av brevet (se vår första inlägga till JK: bilaga 7) framgår att den fråga som Lundgren och Leijonhufvud enligt Strandvik borde ha diskuterat är om inte Leijonhufvud tycker att fuskanklagelserna mot Gillberg borde remitteras till VR för ytterligare granskning. Att detta alls var uppe till diskussion är egendomligt, givet att Etiska rådet i samband med sitt friande beslut tre veckor tidigare tagit beslut om att

frågan *inte* borde remitteras till VR, och givet att Leijonhufvud inte hade anledning eller formell rätt att ta några initiativ i denna riktning. Det faktum att Leijonhufvud i media kort senare – till stor skada för Gillberg – förklarade att VR beklagade att man inte givits tillfälle att utreda frågan har med stor säkerhet sitt ursprung i dessa diskussioner (se sid 64 i vår första inlägga till JK).

2.

Ett andra exempel på en insats Strandvik avstod från att nämna i Dagens Medicin är att hon några månader efter det att Etiska rådet vid Sahlgrenska Akademin hade friat Gillberg, och härmed "avslutat ärendet" (som hon själv formulerar sig i sin artikel), medverkade i ett spontant, extrainkallat möte med ledamöterna av denna gruppering, vilket ledde till att rådet avkunnade en skrivelse (7/5 2003) vari man tog avstånd från Ove Lundgrens inspektion av Gillbergs arkiv. Denna insats resulterade bl a i en notis i Dagens Forskning (12/5 2003) med rubriken "Etiska Rådet vid GU har inte friat Gillberg".

3.

Ett tredje exempel på en insats Strandvik avstod från att nämna i Dagens Medicin är att hon, förutom den av henne själv i Dagens Medicin omnämnda debattartikeln i GU-Journalen, i vilken hon gick till skarpt angrepp på Gillbergs försvarare, i ett annat nummer av samma tidning lät sig intervjuas om ärendet. Varken av insändaren eller av intervjun framgick att hon, som ledamot av Etiska rådet, varit en av dem som granskat Gillberg, och att hon härvid reserverade sig mot majoritetens beslut att inte vidareremittera ärendet, ej heller framgick att hon var en av Gillbergs närmaste chefer, och ej heller att hon haft en konflikt med honom. Det är således i sin egenskap av oberoende expert – "medlem av Vetenskapsrådets etiska kommitté för oredlighet i forskning" – som hon i intervjun presenteras för GU-Journalens läsare. I både intervjun och insändaren beklagar hon att Gillberg inte är rentvådd, trots att det då förelåg ett myndighetsbeslut med innebörden att han var friad från alla misstankar, och trots att det aldrig förelegat ens de ringaste sakliga skäl att misstänka fusk.

4.

Ett fjärde exempel på en insats Strandvik avstod från att nämna i Dagens Medicin är att hon med Ove Lundgren den 17/12 2003 diskuterade möjligheten att i Etiska rådets namn kontakta rektor och uppmana honom att anmäla fallet till VR: en diskussion som ledde till att Lundgren tillskrev rådets jurist för att inhämta hennes synpunkter på denna möjlighet, och till att rådet sammankallades för att diskutera frågan (bilaga 3). Hade Strandvik och Lundgren fått övriga ledamöter av Etiska rådet med sig på denna linje hade det inneburit att man – 10 månader efter det att rådet hade beslutat att inte rekommendera ytterligare granskning av Gillberg – hade upphävt denna rekommendation, och i stället anslutit sig till Strandviks reservation.

5.

Och *ett femte exempel* på en insats Strandvik avstod från att nämna i Dagens Medicin är alltså att hon, som framgått ovan, medverkade i det sammanträde med VR:s oredlighetsgrupp den 22/6 2004 som resulterade i att man förde till protokollet att Gillbergs medarbetare agerat oetiskt.

Att VR:s etikexpert Strandvik i Dagens Medicin ger en missvisande bild av sina egna insatser i detta ärende är inte något som JK har att ta ställning till: man får nog utgå från att Strandvik skrev artikeln i Dagens Medicin som privatperson. Men sannolikt kan hennes strävan att tona ner vidden av sina aktiviteter i detta ärende ses som ett uttryck för att också hon själv i efterhand inser att de har varit mindre lämpliga.

Strandviks fleråriga desavouerande av Etiska rådets friande beslut kulminerade i och med att hon och övriga ledamöter av detta råd satte sina namn under en artikel i Dagens Medicin (13/4 2005) vari framfördes följande:

“Sanningen är att rådet aldrig friat Gillberg från anklagelserna.”

Påståendet är i sak felaktigt: Etiska rådet hade friat Gillberg, vilket dess ordförande långt tidigare hade bekräftat i brev både till den anmälde och till en av anmälarna. Att en av rådets ledamöter, Torbjörn Tännsjö, i ett senare nummer av Dagens Medicin, klargör det faktiska förhållandet, kunde bara delvis reparera den skada det tidigare inlägget från Etiska rådet hade vållat de anklagade forskarna. Så här skriver Tännsjö (2/6 2005):

“Något sådant [faktorer som gjorde det rimligt att misstänka fusk, vår anmärkning] fann vi inte och vi förordade därmed att anklagelseakterna skulle lämnas utan beaktande, vilket också blev universitetets beslut. **Detta innebär att Gillberggruppen är friad från dessa två anklagelser. Det har vi framhållit.**”

(Vår fetstil.)

Varför Tännsjö den 13/4 2005, tillsammans med bl a Strandvik, sätter sitt namn under en artikel vari konstateras att Etiska rådet *inte* har friat Gillberg från Kärfves och Elinders anklagelser, trots att han, vilket framgår av den artikel han skriver kort senare, är väl medveten om att man *har* friat Gillberg, har aldrig klarlagts.

(De två ovan återgivna citaten diskuteras också i vår första inlaga till JK.)

Vi kommer nedan att kort kommentera den totala bristen på substans i Kärfves och Elinders fuskanmälan mot Gillberg och Rasmussen. En av de mest förbluffande aspekterna på detta ärende är hur en anklagelse så fullständigt utan saklig grund under flera år kunnat diskuteras i media som vore den i något avseende trovärdig, till stor skada för de ifrågasatta forskarna. Att den ursprungliga utredningen (med Strandviks medverkan) tilläts pågå under åtta månader (vilket är sex månader längre än vad regelverket stipulerar), att Strandvik därefter valde att foga en reservation mot Etiska rådets friande beslut (med hänvisning *inte* till anklagelsernas trovärdighet utan

till den mediala debatten) och att hon därefter – med viss medverkan av Ove Lundgren – genom ett flertal kanaler framfört uppfattningen att Gillberg och Rasmussen (i strid med Etiska rådets beslut) borde bli föremål för fortsatt utredning, har starkt bidragit till att de som driver kampanj mot Gillberg varit så pass lyckosamma.

Vad gäller den 8 månader långa fuskutredningen, som Strandvik alltså inte tyckte var tillfyllest, bör ytterligare en kommentar göras. Redan innan Etiska rådet grep sig an Kärfves anmälan mot Gillberg och Rasmussen hade man handlagt en anmälan med likartat innehåll från Elinder: denna ansåg man sig dock snabbt kunna avfärda. När utredningen avseende Kärfves anmälan startades förelåg således redan ett myndighetsbeslut med innebörden att det låga bortfallet i gillberggruppens studie (se nedan) inte utgjorde skäl att misstänka fusk. Att gillberggruppen trots detta tidigare beslut utsattes för en utdragen utredning, i hög grad gällande just den frågeställning som hade avgjorts redan i samband med att Elinders anmälan avfärdades, ter sig egenartat.

Strandviks ovan nämnda debattinlägg i GU-Journalen (som publicerades efter att rektor på Etiska rådets rekommendation hade friat Gillberg) diskuterades redan i vår första inläga till JK. Det finns dock skäl att igen analysera hennes resonemang i detta inlägg:

”Gillberg och hans många vapendragare hävdar att anklagelser om fusk är förtal och skall därför lämnas utan åtgärd. I andra länder i västvärlden, inklusive de nordiska länderna, föranleder detta alltid en opartisk utredning, och för att detta skall vara möjligt även i Sverige finns inom Vetenskapsrådet en kommitté mot oredlighet i forskningen ... Bekymret i Sverige är att, till skillnad från t.ex. i Danmark, endast rektor kan hänskjuta ett fall för utredning i VR:s kommitté. Gör inte rektor denna hänskjutning kan inte VR agera på egen hand ... Jag beklagar fortfarande att inte rektor vid GU gjort detta så att vi fått slut på denna – för samtliga inblandade och för vetenskapvärlden i stort – sjuka och skadliga polemik.”

Att Gillbergs försvarare skulle hävda att anklagelser om fusk *alltid* är uttryck för förtal, och bör lämnas utan åtgärd, är förstås osant: ingen har någonsin hävdat detta. Däremot har Gillbergs försvarare med fog hävdat att någon mer omfattande utredning inte är påkallad om det – som i detta fall – inte föreligger något skäl alls att misstänka att fusk har förekommit.

Att Strandvik i sin artikel inte nämner den 8 månader långa utredning som utförts av Etiska rådet i Göteborg – och som hon själv medverkat i – måste tolkas som att hon menar att denna inte var ”opartisk”, gissningsvis för att den genomförts vid det lärosäte där de anmälda forskarna själva är verksamma. Varför hon accepterat att medverka i denna ”partiska” utredning framgår dock inte, eller vilket som enligt henne var denna i tiden utdragna utrednings syfte. Läsaren får heller inte veta att hon tidigare – inom ramen för Etiska rådet – har handlagt en hel rad andra ärenden avseende forskare vid egna fakulteten, rimligtvis utan att betrakta denna verksamhet

som "partisk". Detta är första gången hon sett skäl att ifrågasätta Etiska rådets kompetens att handlägga denna typ av ärenden.

Ej heller framgår av hennes inlägg att hon kort tidigare alltså själv hade ställt sig bakom beslutet att avfärda en anmälan från Leif Elinder mot Gillberg, som var snarlik Kärffves anmälan, trots att denna anmälan inte hade varit föremål för den "opartiska" utredning hon själv enligt artikeln anser alltid bör genomföras.

Till saken hör, som nämnts i tidigare inlägga till JK, att det av SUHF:s regelverk framgår att denna typ av ärende *skall* handläggas av det lärosäte vid vilket forskaren är verksam, och att det av VR:s oredlighetsgrupps reglemente framgick att ärenden *inte fick* remitteras dit om inte en lokal utredning hade lett fram till slutsatsen att det fanns skäl att misstänka fusk. Den handläggning som Strandvik pläderar för i sin artikel, och som hon pläderat för i direkt kontakt med en rad olika myndighetsföreträdare, saknade således stöd i gällande regelverk.

Att Strandvik varit medlem både av Etiska rådet i Göteborg och av den oredlighetsgrupp inom VR till vilken hon ville att ärendet skulle remitteras har inneburit att hennes möjligheter att i vida kretsar så tvivel kring friandet av Gillberg och Rasmussen har varit betydande. Och det innebär dessutom att hennes agerande är att betrakta som myndighetsövning, och bör bedömas från denna utgångspunkt.

4. Anmälan mot Kärffve

I ovan nämnda brevväxling mellan en av oss (EE) och regeringsrådet Nordborg framskymtar ytterligare en aspekt på detta ärende, nämligen hur den anmälan mot Kärffve för oredlighet i forskning som inlämnats till Lunds universitet har handlagts. Det finns skäl att utveckla också denna aspekt.

Två läkare – barnneurologerna Peder Rasmussen och Elisabeth Fernell – har i skrivelser till rektor för Lunds universitet, Göran Bexell, begärt ett utlåtande avseende huruvida Eva Kärffve, som innehar lektorstjänst vid detta universitet, gjort sig skyldig till oredlighet i forskning, och om hon i vissa andra avseenden förbrutit sig mot de etiska regler som forskare har att följa. Av de frågor som Fernell och Rasmussen väcker är det åtminstone tre som enligt vår mening hade förtjänat ett meningsfullt svar från Lunds universitets rektor.

För det första

diskuteras i anmälan den omständighet som vi redovisat i tidigare skrivelse till JK – nämligen att Eva Kärffve uppträdde som företrädare för Lunds universitet när hon, med bistånd av Thomas Brante (som härvid också företrädde Lunds universitet), begärde ut sekretessbelagda handlingar från Gillbergs journalarkiv. Genom att vägra underkasta sig den etiska prövning som är obligatorisk om man vill genomföra denna typ av undersökning försatte de Gillberg och medarbetare i ett etiskt predikament, som ledde till att dessa tvingades trotsa kammarrättens dom, vilket i förlängningen ledde till åtal och

fällande dom, inte bara för Gillberg utan också för Bexells rektorskollega i Göteborg.

Det ankommer på rektorn vid Lunds universitet att tillse att de anställda forskarna följer gällande etiska regelverk. När Rasmussen och Fernell i brev till Bexell vill ha hans syn på det faktum att Kärfve, som företrädare för Lunds universitet, begärt ut känsliga dokument utan föregående etikgranskning, borde Bexell ha svarat. Han har likväl fortfarande, flera år senare, inte kommenterat denna aspekt på ärendet.

För det andra

diskuteras i skrivelserna från Fernell och Rasmussen den fuskanmälan som Eva Kärfve riktat mot Gillberg och Rasmussen.

I SUHF:s riktlinjer avseende hantering av oredlighetsfrågor står det:

”Det finns vidare anledning framhålla att fakulteten vid sin utredning bör vara uppmärksam på de fall där anmälan framstår som helt obefogad och där det kan finnas skäl för misstanke att anmälan gjorts i syfte att skada. Även mot sådana beteenden finns det anledning att ingripa för de ledningsansvariga.”

I detta ärende var Sahlgrenska Akademin vid Göteborgs universitet den fakultet som utredde själva fuskanmälan. Men i den händelse det fanns skäl att bedöma om detta var uttryck för det som SUHF kallar en anmälan ”i syfte att skada” – en motsvarighet till det juridiska begreppet ”falsk tillvitelse” – torde det ankomma på Lunds universitet, där anmälaren är anställd, att utreda denna aspekt på ärendet.

Att det i detta fall faktiskt kan röra sig om en anmälan ”i syfte att skada” finns det goda skäl att förmoda, framför allt såtillvida att det inte framförts några trovärdiga skäl att anta att Gillberg och hans medarbetare skulle ha fuskat.

När Kärfve i en debattartikel i DN offentliggör sin fuskmisstanke anför hon, som ett avgörande stöd för sin anklagelse, att bortfallet i Gillbergs studie – som var under 10% – var misstänkt lågt. Hon skriver:

”Det har gjorts otaliga populationsbaserade uppföljningsstudier, både inom medicin och sociologi, och den givna regeln är att försökspersonerna med tiden blir allt mer obenägna att låta sig undersökas. Bortfall på 30-70 procent är att räkna med.

Och i en av sina inlagor till Göteborgs universitet skriver hon:

”Jag känner inte till något annat exempel på populationsbaserade långtidsstudier – alldeles oavsett vad som undersökts – där något tillnärmelsevis så lågt bortfall rapporterats.”

Detta är både Kärffves och Elinders ständigt återkommande, centrala anklagelsepunkt: **ett så lågt bortfall som man i denna studie kunde uppvisa är så helt i strid med vad man kan vänta sig att det måste föreligga fusk.**

Detta misstänkliggörande är dock fullständigt oberättigat, såtillvida att bortfallet i Gillbergs och Rasmussens studie inte alls är mindre än i alla motsvarande internationella studier. Kärffves påstående i DN att "bortfall på 30-70% är att räkna med" är helt enkelt osant.

I den ofta refererade Milwaukee-studien i USA följdes t ex 149 individer med samma typ av svårigheter som de som deltagarna i Gillberg studie uppvisade: **bortfallet efter 13 år var 4%**. Och i den kända "The Dunedin Multidisciplinary Health and Development Study" har man följt ca 1000 individer från Nya Zeeland från 3 års ålder upp till 26 års ålder: **bortfallet var 4%** (trots att en stor andel av deltagarna har flyttat till andra världsdelar).

Likväl är det oss veterligen ingen som kommit på tanken att anklaga forskarna bakom Milwaukee-studien respektive Dunedin-studien för fusk. Fundamentet för den oftast upprepade anklagelsepunkten mot Gillberg och Rasmussen är en osanning.

Det faktum att fuskanmälan alltså baseras på en osann utsaga bör kunna ses som ett indicium på att det verkligen rör sig om det som SUHF kallar en anmälan "i syfte att skada". Att de som anlagat Gillberg och Rasmussen i) hade riktat offentlig, ideologiskt betingad kritik mot dem långt innan de kommit på möjligheten att man också kunde fuskanmäla dem, ii) var tidiga med att offentliggöra fuskanklagelsen i media och iii) valt att upprepa den i media också långt efter det att Gillberg och Rasmussen hade utretts och friats, tycker vi är förhållanden som pekar i samma riktning.

Påståendet att bortfallet i Gillbergs och Rasmussens studie var suspekt lågt har varit det centrala och oftast upprepade inslaget i Kärffves och Elinders kritik, men de har till sina anmälningar fogat också ett antal andra disparata anklagelsepunkter, vilka utan undantag förstärker intrycket av att detta är i sak alldeles omotiverade anklagelser.

En av de omständigheter som ger Kärffve skäl att anmäla Gillberg och Rasmussen för oredlighet är t ex följande:

"Angivande av författare som inte givit ett substantiellt bidrag till det vetenskapliga arbetets innehåll. – Barnneurologen Peder Rasmussens medförfattarskap i en rapport som enbart redovisar barnpsykiatriska undersökningar."

Den artikel Kärffve syftar på handlar om långtidsuppföljning av en population som Rasmussen många år tidigare hade ägnat sitt avhandlingsarbete. Rasmussen är en av ett stort antal barnneurologer som forskar inom området uppmärksamhetsstörning och dess konsekvenser: att det skulle vara det allra

minsta anmärkningsvärt att han är medförfattare på ett arbete som avser hur det i olika avseenden har gått för de barn han själv tidigare hade studerat är bisarrt. Och vilket bidrag han givit till det aktuella arbetet är något Kärffe förstås inte kan ha en aning om.

Om det faktum att en barnneurolog är medförfattare till en artikel om beteendenaspekterna på ADHD utgör legitim grund att anklaga författarna för oredlighet kommer de fuskutredande instanserna att få bråda dagar: det finns sannolikt minst hundra arbeten bara från Sverige för vilka detta förhållande gäller. Att denna anklagelsepunkt var fogad till en anmälan avseende något så pass allvarligt som oredlighet i forskning borde ha fått den utredande instansen att inse att Kärffes attack mot Gillberg och Rasmussen är alldeles oseriös, och att incitamentet för dem att vidta denna åtgärd är något annat än en genuin oro för att fusk skulle ha förekommit.

Vi är osäkra på vilken åtgärd som SUHF anser bör vidtas mot personer som inkommer med obefogade fuskanmälningar ”i syfte att skada”, och av vilken instans misstanken om ett sådant förfarande i så fall bör utredas. Men även om Kärffes agerande i detta avseende kanske inte borde ha föranlett någon mer konkret åtgärd från Lunds universitets rektors sida menar vi att han åtminstone borde ha redovisat sin syn på saken, efter att ha fått en anmälan i ärendet från Rasmussen och Fernell. Men i de skrivelser som utkommit från Lunds universitet som svar på Rasmussens och Fernells inlagor berörs inte denna aspekt med ett ord.

Tilläggas bör att det bland annat är ovan nämnda anklagelser som Strandvik, efter att ha utrett dem under 8 månader, ansåg förtjänade ytterligare analys av externa bedömare. Det är en obegriplig ståndpunkt.

För det tredje

ställer Rasmussen och Fernell i sina skrivelser till Bexell frågan om Kärffe gjort sig skyldig till oredlighet i forskning såtillvida att det i hennes bok ”Hjärnspöken” – som hon själv betraktar som en vetenskaplig rapport – förekommer en rad osanna påståenden. Några av dessa återges i anmälan, men därutöver hänvisar man till en hemsida på internet där många ytterligare exempel finns återgivna.

Kärffes forskning går till stor del ut på att läsa och analysera texter och att kommentera dessa. Hennes argumentationsteknik är ofta auktoritetsbaserad; i stället för att själv tolka de originalstudier som gjorts inom ett visst fält väljer hon att citera någon som hon uppfattar som auktoritet, och basera sitt resonemang på vad denne anser. Om hon härvid förvanskar de texter ur vilka hon citerar, eller i övrigt medvetet återger faktiska förhållanden på ett oriktigt sätt, skulle detta kunna beskrivas som att hon förvanskar det som i hennes forskning utgör ”rådata”, dvs de texter hon läst.

Det vore inte orimligt att betrakta detta som forskningsfusks. Det motsatta synsättet – dvs att det är fullt tillåtligt att medvetet lämna missvisande information i sociologiska skrifter, och att förvanska citat – vore egenartat.

Att Kärffves bok "Hjärnspeken" faktiskt innehåller en lång rad osanna uppgifter, och citat som är förvanskade eller beskurna på ett sätt som gör att innebörden blir en helt annan än vad som var den citerades avsikt, är obestridligt. Det är inte vår avsikt att JK skall ta ställning i sak till dessa våra påståenden: likväl ger vi några enstaka illustrativa smakprov på Kärffves falskari i bilaga 4.

Efter att ha mottagit Fernells och Rasmussens anmälningar samråder Bexell med dekanus för samhällsvetenskapliga fakulteten i Lund, varefter han avskriver ärendet. Till stöd för detta beslut anför han att det inte ankommer på honom att granska den forskning som bedrivs inom Lunds universitet.

Fernell och Rasmussen vänder sig härvid till Högskoleverket, som i ett uttalande konstaterar att Lunds universitet, när man avslog deras begäran om utredning, inte har följt SUHF:s riktlinjer avseende utredning av misstänkt oredlighet i forskning.

Bexell beslutar härvid att låta VR:s oredlighetsgruppering granska ärendet. För att denna skall kunna gripa sig an denna uppgift krävs dock en precisering i vilket avseende anmälarna menar att Kärffve uppvisat oredlighet. Detta var ett rimligt synsätt: Fernells och Rasmussens anmälan avsåg ju dels sådant som kan karakteriseras som oredlighet i forskning, eller forskningsfusks, men också andra aspekter på hennes agerande, t ex oviljan att låta sin forskning etikprövas, och den falska tillvitelsen mot Gillberggruppen om att ha fuskat. Medan det var korrekt att låta VR:s oredlighetsgrupp granska oredlighetsmisstankarna var det knappast en uppgift för denna gruppering, utan för Kärffves arbetsgivare, att bedöma de övriga aspekterna.

Det normala i detta skede hade varit att be anmälarna att precisera sig – en sådan dialog mellan utredande instans och anmälare (liksom anmäld) är bruklig i denna typ av frågor. Exempelvis gavs Kärffve och Elinder upprepade tillfällen att inkomma med synpunkter och preciseringar i samband med att deras anklagelse mot Gillberg och Rasmussen utreddes.

Bexell avstår dock från att kontakta anmälarna. Av en senare skrivelse (bilaga 5) bibringas man snarast intrycket att det var omöjligt att etablera kontakt med dem. Där står:

"Vi har funnit en sådan konkretisering i punkt 8 i skrivelsen där Elisabeth Fernell hävdar att Kärffve i sin bok, vid föreläsningar och i massmedia framfört helt oriktiga och vilseledande information om professor Christopher Gillbergs forskningsresultat. Vid vilka föreläsningar eller i vilka massmedia framgår inte men den bok, som avses, måste vara Hjärnspeken. Den finns tillgänglig och kan granskas."

Det bör i sammanhanget nämnas att Fernell inte är bosatt på någon avlägsen planet, eller av annat skäl inkommunikado, utan verksam vid Karolinska Universitetssjukhuset i Stockholm. I den händelse det rådde tveksamhet om vad hon åsyftade i sin anmälan hade det således varit en lätt sak att få detta klarlagt. Och även Peder Rasmussen, som är verksam vid Sahlgrenska Universitetssjukhuset, borde det ha varit relativt enkelt att etablera kontakt med.

Istället för att låta anmälarna precisera sin kritik väljer dock Bexell att själv formulera tre frågor om Kärftes bok som han ber VR att ta ställning till (bilaga 5). Dessa tre diffust formulerade frågor, av vilka ingen är hämtad ur anmälarnas inlagor, kan närmast tolkas som att Lunds universitet vill att VR skall ta ställning till om Kärftve över huvud taget har rätt att kritisera Gillbergs forskning. Däremot går det av Lunds universitets skrivelse till VR inte att utläsa att Kärftve, enligt anmälarna, far med osanning och citerar falskt.

Bexell hade alltså redan i ett tidigare skede friat Kärftve, men fått bakläxa av HSV. Det är därför kanske inte helt oväntat att det han bad VR granska var sådant som man med betryggande säkerhet skulle finna var inom gränsen för det acceptabla. Men det är förvånande att han inte insåg att det var orimligt att han själv – snarare än Fernell och Rasmussen – skulle vara den som formulerade anklagelsen. Det hela kan liknas vid att en bankrånare skall ställas inför åtal, men att det är hans försvarsadvokat snarare än åklagaren som ges i uppgift att formulera åtalspunkterna, och att denne härvid kommer fram till att det enda domstolen har att ta ställning till är om det var brottsligt att gärningsmannen inte bar hjälm när han tog sig från brottsplatsen på cykel.

VR:s oredlighetsgrupp tog sig emellertid an uppgiften att granska huruvida Kärftve vad avser de tre av Bexell formulerade frågeställningarna hade betett sig oredligt, trots att ingen hade påstått att så skulle vara fallet. Två av ledamöterna avstod från att medverka: dels Strandvik, dels Larhammar. Att den senare ansågs för uppdraget olämplig förefaller ha berott på att han i en brevväxling med Kärftve anfört kritiska synpunkter på något hon tidigare yttrat i debatten. Däremot såg sig Nordborg och Forsman oförhindrade att delta, trots att de alltså kort tidigare medverkat till att utpeka en av anmälarna (Peder Rasmussen) som skyldig till oetiskt agerande (se ovan). För att få bistånd i granskningsarbetet anlätade VR två sakkunniga, professor emeritus Jan Otto Ottosson och professor Denny Vångberg.

Båda dessa experter kommer fram till att Kärftve inte bör fällas för oredlighet. Men Ottossons utlåtande borde ha förorsakat oredlighetsgruppen visst huvudbry, såtillvida att han konstaterar att Kärftes bok inte bör betraktas som forskning utan som en pamflett. Och sådant som inte är forskning kan förstås inte fällas för oredlighet i forskning.

Vi är som framgått kritiska mot Kärftes bok, men skulle ändå tveka att gå så långt som Ottosson i vår kritik, dvs att hävda att det inte alls rör sig om forskning. Att det faktiskt rör sig om forskning kan det således inte råda någon

tvekan om. Av efterordet till boken framgår att hon skrivit den inom ramen för sin lektorstjänst vid Lunds universitet, och med stöd av ett forskningsråd. Och när i ett senare skede hon och professor Thomas Brante sökte anslag från VR, och beviljades ett sådant, anfördes denna bok under rubriken "preliminära resultat". Att både författaren själv och hennes forskarkolleger betraktar "Hjärnspöken" som resultatet av hennes forskarmödor är uppenbart.

Oredlighetsgruppens utlåtande (bilaga 6) är en märklig läsning. Man ansluter sig inte till Ottossons förödande konklusion av hur Kärffves alster skall bedömas, dvs att den skrift hon har författat på sin arbetstid, och som skribenten själv anført som exempel på forskning, inte alls är att betrakta som forskning, utan som en pamflett. Tvärtom framgår det att man, till skillnad från Ottosson, ser Kärffves bok som uttryck för vetenskaplig verksamhet. Men likväl baserar man sitt friande av Kärffve till del på Ottossons utlåtande.

I sin analys ser oredlighetsgruppen skäl att påpeka att "det är väsentligt för vetenskapssamhället att åsikter fritt kan framföras och kritik formuleras", och att det inte "kan likställas med oredlighet" att vara kritisk, även om "språkbruket emellanåt då skulle få en mer polemisk karaktär än vad som brukar känneteckna vetenskapliga alster".

Om någon faktiskt hade anført att yttrandefriheten borde avskaffas, eller att man måste uttrycka sig hovsamt i vetenskapliga sammanhang, eller att det är oredligt att vara kritisk mot andra forskare, hade dessa synpunkter varit relevanta. Men ingen har hävdad något sådant. **Vad Kärffve kan klandras för är således inte att hon varit kritisk, eller att hon formulerar sig brutalt, utan att hon far med osanning och förvanskar citat.**

Till oredlighetsgruppens försvar kan anföras att de ju inte hade att ta ställning till osanningarna och de förvanskade citaten. Dock hade ledamöterna i ett tidigare skede fått ta del av de anmälningar som lämnats in av Rasmussen och Fernell: de visste alltså att de faktiska anklagelserna var helt andra, och betydligt allvarligare, än de frågor man gavs i uppdrag att analysera. Att man beredvilligt accepterade att medverka i denna komedi kan ifrågasättas.

Oaktat att oredlighetsgruppen aldrig gavs möjlighet att bedöma de mest graverande aspekterna på Kärffves forskning är dess slutsats ägnad att förvåna. Som framgår av bilaga 4 (exempel 4) hade gruppen bland annat att granska sidorna 45-56 av boken, dvs de sidor där Kärffve meddelar att resultaten av Gillbergs studier i ett visst avseende är "absurda", utan att nämna att ett stort antal studier i olika länder har resulterat i ett likartat utfall. Det hade varit angeläget att få veta hur oredlighetsgruppen ser på denna typ av av medvetet vilseledande, men detta berörs över huvud taget inte i deras utlåtande.

I och med VR:s friande hade Bexell försetts med det dokument han behövde för att slutligt fria Kärffve (bilaga 7). På Lunds universitets hemsida kommenteras ärendet så här (bilaga 8):

”Kärfves kritik av Gillberggruppens forskning godkänns av Vetenskapsrådet”

och

”Eva Kärfve, docent i sociologi vid Lunds universitet, har inte brutit mot god forskningssed i sin kritik av Gillberggruppens forskning. Det slår Vetenskapsrådets expertgrupp fast.”

(Pressmeddelande 24/3 2006)

Att Bexell, när han bad VR granska de av honom själv formulerade anklagelsepunkterna, hade hoppats på ett frikännande, har han i efterhand medgivit, med överraskande uppriktighet:

”Vi har med stor tillfredsställelse tagit emot expertgruppens svar, som stämmer med den bedömning universitetet hela tiden har gjort.”

(Pressmeddelande 24/3 2006)

Och att hela denna utredning kan ses som ett spel för galleriet bekräftas av Eva Kärfve själv i en intervju i Lunds universitets tidning:

”Både jag och universitetet tycker att anmälningarna var stolliga. Ändå höll VR god min i elakt spel och valde att låtsas att detta var anständiga anmälningar från oroliga forskare”.

Hon konstaterar också att utfallet

”är ett kraftigt bakslag för den strategi gruppen fört, nämligen att anmäla alla kritiker i alla instanser på ett fullständigt huvudlöst sätt.”

(LUM nr 4, 2006)

Genom Bexells och VR:s oredlighetsgrupps gemensamma insatser har det således nu formellt fastslagits att en vetenskaplig skrift som bevisligen innehåller osanna påståenden och citatförvanskningar är att betrakta som godtagbar sociologisk forskning. Med hänvisning till det friande beslutet har de som anmälde denna skrift kritiserats i Lunds universitets tidning för denna sin åtgärd, trots att den utredning som ledde till friandet aldrig analyserade de aspekter på boken som anmälarna själva ansåg utgjorde indikation på oredlighet. Omvärldens tolkning av Bexells beslut – som på Lunds universitets hemsida alltså beskrivs som att ”Kärfves kritik av Gillberggruppens forskning godkänns av Vetenskapsrådet” – blir ofrånkomligt *de/s* att den omfattande kritik som Kärfve riktat mot Gillberg (och som bland annat omfattar anklagelsen om forskningsfusik) är berättigad, och *de/s* att de som anmält henne för oredlighet har gjort sig skyldiga till en oberättigad anmälan.

4. Kerstin Eliassons brev

Vi har i vår tidigare inlägga anfört att svenska staten i många sammanhang brukar inskräpa i svenska forskare att de måste följa de etiska kommittéernas anvisningar, liksom de etiska regelverk som bland annat innebär att deltagare i studier innan de accepterar att medverka informeras om, och godkänner, de villkor som gäller för studien (se k informerat samtycke, "informed consent"). Mot denna bakgrund har det tyckts oss förvånande att Gillberg och medarbetare ställdes inför valet mellan att bryta dessa regler och att åtalas.

Debatten i ärendet har dock fördunklats av det faktum att de företrädare för VR som tidigare gått i bräschen för uppfattningen att medicinska forskare måste följa Helsingfors-deklarationen, t ex professor Göran Hermerén, i sin iver att ta avstånd från Gillbergs agerande tyckts ha glömt bort dessa regler (se vår första inlägga till JK). Och också Hovrätten tycks – när man bedömer Gillbergs agerande – betrakta Helsingfors-deklarationen som helt irrelevant (se tidigare appendix till JK).

Det är därför av intresse att det nu finns ytterligare en konkret bekräftelse på det vi tidigare anfört, dvs att företrädare för svenska staten faktiskt anser att svensk medicinsk forskning skall följa – och följer – vedertagna internationella etiska regelverk. Detta framgår således av bilaga 9, som utgörs av ett brev från förra statssekreteraren Kerstin Eliasson till Bernad Schwetz, företrädare för *Ministry of Education, Research and Culture* i USA.

Bakgrunden till brevet är att den amerikanska forskningsfinansierande myndigheten National Institute of Health (NIH) har fryst forskningsanslagen till svenska forskare eftersom man i Sverige inte uppfyller institutets formella krav på årlig etisk granskning.

I brevet (daterat 15/2 2006) skriver Eliasson bland annat följande:

"As you are well aware, in Sweden a specific legislation regulates the ethical review of research involving individual human beings. A fundamental reason is that volunteers participating in research should be protected against the risk of physical injury, mental injury or the violation of their integrity. High standards should be insisted upon with respect to the quality of the research **and to ensure that the subjects involved have understood and accepted the conditions that apply to their participation."**

(Vår fetstil.)

Vi har tillskrivit Eliasson (bilaga 10) och frågat hur hon i ett brev till en företrädare för den amerikanska regeringen kan försäkra att vi i Sverige tillämpar internationellt vedertagna etiska regler för klinisk medicinsk forskning – t ex vad gäller det förhållandet att deltagare på förhand skall ha förstått vilka villkor som gäller för studien, och godkänt dessa – kort efter det att en svensk forskare av domstol

beordrats att bryta ett sekretesslöfte som utfärdats på anmodan av en etisk kommitté.

Eliasson meddelar i ett kort svar (bilaga 11) att hon ej vill kommentera rättsprocessen mot Gillberg. Hon ger inget klarläggande vad gäller frågan hur svenska forskare fortsättningsvis skall agera i denna typ av ärenden, givet i) att svenska regeringen uppenbarligen anser att deltagarna från början skall ha förstått och accepterat de villkor som gäller för studien, ii) att tusentals avslutade och pågående studier i Sverige baseras på den typ av sekretesslöften som Gillberg hade utfärdat och iii) att Gillberg och medarbetare nyligen dömdes till villkorlig dom och böter just för att de inte ansett sig kunna bryta de utfärdade löfterna.

Det kan tilläggas att de svenska forskare som mottar stöd från NIH bör vara tacksamma för att denna myndighet sannolikt inte känner till att en svensk forskare nyligen dömts till böter för att han motsatt sig att i strid med deltagarnas värdanden lämna ut extremt känsliga personuppgifter till två privatpersoner. Det finns skäl att tro att man från amerikansk sida hade sett detta förhållande som ett väsentligen starkare skäl att frysa alla anslag till Sverige än det faktum att vår etiska granskning inte upprepas varje år.

5. Hemställan till JK

Åberopande vad som anförts under punkt 2, 3 och 4 ovan vill vi – till de 19 frågor vi tidigare formulerat – foga ytterligare 3, som härmed numreras 20, 21 och 22:

FRÅGA 20:

Är det acceptabelt, ur rättssäkerhetssynpunkt, att VR:s arbetsgrupp för oredlighet i forskningen till protokollet förde att Gillbergs medarbetare agerade "oetiskt" när de destruerade konfidentiella journalhandlingar, utan att först ge dessa personer möjlighet att förklara sitt agerande? Och är det acceptabelt att det till samma protokoll fördes uppgifter om den aktuella forskningen som är fel i sak? Och är det acceptabelt att Birgitta Strandvik medverkade i denna diskussion, trots att hon vid tillfället var en av Gillbergs närmaste chefer och därtill befann sig i öppen konflikt med Gillberggruppen med anledning av sitt tidigare agerande i detta ärende? Och är det acceptabelt att gruppens sekreterare, Björn Thomasson, också medverkade i denna diskussion, trots att han kort tidigare kritiserats för att ha försvarat den sannolikt felaktiga KR-dom som innebar att Gillbergs forskningsjournaler skulle lämnas ut? Vad gäller Strandvik vill vi också ha klarlagt att om de aspekter på hennes agerande som återges under punkt 1-4 på sid 8-9 kan ses som uttryck för ansvarsfull myndighetsövning.

FRÅGA 21:

Är det förenligt med förvaltningslagen att regeringsrådet Kjerstin Nordborg sju månader efter det att vi bad om vissa klagoranden avseende ovan nämnda beslut fortfarande inte har lämnat sådana klarlägganden, och att hon avstått från att

besvara majoriteten av de brev vi skickat henne? Och är det förenligt med tryckfrihetsförordningen att vi – fyra månader efter det att vi begärde ut det skriftliga beslutsunderlag som låg till grund för åtgärden att till protokollet föra att Gillbergs medarbetare har agerat oetiskt – ännu inte har fått någon adekvat information om vari detta beslutsunderlag består, och ej heller fått oss det tillsänt? Och är det acceptabelt att vi, när vi begärde ut detta beslutsunderlag, i stället fick oss tillsänt en bunt dokument varav flertalet är daterade efter det att det aktuella sammanträdet avhölls, och även i andra avseenden är helt irrelevanta?

FRÅGA 22:

Vad avser Lunds universitets sätt att hantera de skrivelser man mottagit från Peder Rasmussen och Elisabeth Fernell avseende Eva Kärfves forskning och agerande undrar vi följande:

A. Rasmussen och Fernell har bett Lunds universitets rektor, Göran Bexell, att redogöra för sin syn på det faktum att Eva Kärfve (med medverkan av Thomas Brante), som företrädare för Lunds universitet, i strid med gällande regelverk begärde ut sekretessbelagda forskningshandlingar utan att först begära etikprövning av denna aktivitet. Är det acceptabelt att Bexell, som myndighetsföreträdare, fortfarande inte har hörsammat denna deras begäran?

B. Är det acceptabelt att Bexell inte heller har besvarat den fråga som har ställts till honom av Rasmussen och Fernell och som avser huruvida Kärfves anklagelse mot Gillberg för forskningsfusk kan betraktas som en anmälan "i avsikt att skada" (jmf SUHF:s riktlinjer)?

C. Är det acceptabelt att Lunds universitets enda åtgärd med anledning av att Rasmussen och Fernell anfört att Kärfves forskningsrapport "Hjärnsnöken" är uttryck för oredlighet i forskning var att låta VR ta ställning till *andra aspekter på Kärfves bok än dem som anmälarna fört fram*? Och är det acceptabelt att universitetet därefter åberopar VR:s utlåtande avseende dessa aspekter till stöd för påståendet att Kärfves kritik av Gillberg har godkänts av VR?

D. Var det korrekt att Kjerstin Nordborg, Birgitta Forsman och Björn Thomasson deltog i handläggningen av detta ärende, trots att de kort tidigare medverkat till att utpeka en av anmälarna som skyldig till oetiskt agerande?

Göteborg 20/11 2006

Elias Eriksson

Kristoffer Hellstrand

Bilaga 1	HD-beslut
Bilaga 2	Korrespondens med regeringsrådet Kjerstin Nordborg
Bilaga 3	E-post utväxlad inom Etiska rådet, Sahlgrenska Akademin
Bilaga 4	Analys av Eva Kärfves "Hjärnspeken" (EE/KH)
Bilaga 5	Skrivelse från Lunds universitets rektor till VR
Bilaga 6	Utlåtande från VR:s grupp för oredlighetsfrågor
Bilaga 7	Utlåtande från Lunds universitets rektor
Bilaga 8	Pressmeddelande från Lunds universitet
Bilaga 9	Brev från Kerstin Eliasson till Bernad Schwetz
Bilaga 10	Brev från EE till Kerstin Eliasson
Bilaga 11	Brev från Kerstin Eliasson till EE